

avtobiografije Maksima Gorkoga s filmi *Otroštvo Gorkega*, *Pri ljudeh* in *Moje univerze*. Ta skupna mojstrovina prikazuje dečka, ki se giblje v različnih svetovih, jih vsrkava, se srečuje z različnimi ljudmi, med katerimi vsak po svoje prispeva k razvoju moža, ki postane Gorki. Gorki kot pisatelj je bil Donskoju zelo blizu in pogosto se je vračal k njegovim delom. Tako je nastala še ena mojstrovina, *Mati* (ki pa jo ne smemo zamenjati s Pudovkinovo *Materjo*). Sploh se je Donskoj rad naslanjal na književnost, na znana literarna dela, na primer na Ostrovskega *Kako se je kalilo jeklo* ali *Mavrica* Vande Vasiljevskije. Lahko trdimo, da je imel srečo, ker je lahko veliko snemal in imel odprte roke, svoje široke roke in srce, ki je bilo posvečeno vsakdanjemu človeku. Ne tistemu, ki se izgublja v vsakdanjosti, marveč tistemu, ki se proti vsakdanjosti bori in iz nje zraste junak. Temu za proslavitev ni potrebna akcija niti ne potrebuje slave, želi se posvetiti človeštvu za njegovo dobro, boljše. Kot takšnega avtorja smo ga spoznali tudi v *Vaški učiteljici*.

Ko ga postavljamo ob bok "velikih treh" hkrati ugotavljamo, da nikakor ni bil teoretik in razumnik kot so bili oni, kajti Donskoj se je posvečal zgolj in samo umetnosti (pri tem lahko edino paralelo potegnemo s Pudovkinom). Ne smemo pozabiti tudi na njegovo "predizobrazbo", se pravi na vse aktivnosti, ki se jim je posvečal, preden je prišel k filmu. Tudi te so pustile v njem pečat, ni pozabljal na sproščenost, humor, športne teme, izseke iz pravniškega življenja in ne nazadnje na vojne izkušnje.

Danes ocenjujemo njegov dolgi in plodoviti opus kot najbolj širokega — od komedij do tragedij — ki pa jih vse družijo povsod vidna ljubezen do človeka. Nikogar ne sovražijo, najbolj neprijetne like prikazuje v okolju, ki pogojuje njihove značajske poteze, zato toliko bolj izstopajo tisti, ki se temu okolju, kakršnokoli že je, ne upognejo in ne podvržejo. Zato so ga mikali ljudje, ki so izstopali v sovjetski zgodovini. Vendar Donskoj ni patetičen, kar je (bila) pogosta značilnost njegovih kolegov, naraven je in ljubeč, prisrčen in neposreden.

Miša Grčar

Abel Gance (1889 — 1981)

Bil je dramatik in pesnik, pri filmu je začel kot igralec, nekoliko kasneje pa še kot pisec zgodb in scenarist. Svoj prvi kratkometražni film je posnel med leti 1910 in 1911, vendar ta film nima kakšne posebne umetniške vrednosti. Vse do filma *Obtožujem* (*J'accuse*, 1919) ni imel večjih uspehov, z njim pa je dosegel pravi "boom" tako pri kritiki kakor tudi pri gledalcih. Film pripoveduje zgodbo o ženski in njenem otroku, ki je posledica vulgarnega posilstva nekega nemškega vojaka. Ne glede na nekoliko "manieristično romantiko" film učinkuje s svojo vizualno močjo in ritmičnim nizanem filmskih slik. Vse te značilnosti pa so potencirane in združene v harmonično celoto v filmu *Kolo* (*La roue*, 1923). Ta film proslavlja nenavadno dinamična montaža, ki je bila v tistem času izjema oziroma redkost. Toda film, ki je Gance povzdignil do "mednarodne" zvezde, je *Napoleon* (1927), ki ga je snemal pet let. Zanj je potrošil 15.000 metrov filmskega traku. V tem filmu je Gancova inovativnost, tako tehnična kakor izrazna, presegla vsa pričakovanja: film je zasnovan tako, da zahteva istočasno projekcijo na treh platnih (polyvision) in tako prikazuje različna, toda sinhrona dogajanja. Gance je v *Napoleonu*

vpeljal t.i. subjektivno kamero in uporabil širokokotne objektivne, postopke, ki so bili v tistem času povsem nepoznani.

Obdarjenemu z izjemnim občutkom za "tehnične" možnosti filma, mu vseeno velikokrat ni uspelo najti ustreznih postopkov, ki bi v celoti posredovali njegovo težnjo k "neredu", dinamiki in "kaosu". Ta usmerjenost ga je v kasnejših filmih velikokrat zapeljala v zgolj formalistično igro, ki je z izumom zvočnega filma postala na nek način "odveč" in "zastarela", neustrezna. Neuspeh, ki ga je doživel s filmi *Konec sveta* (*La fin du monde*, 1930), *Mater Dolorosa* (1932) in drugimi, je zmanjšal zaupanje producentov, zato je bil primoran, še posebej po letu 1943, snemati filme po naročilu in z izrazito komercialno usmerjenostjo.

priredil s. f.

Allan Dwan (1885 — 1981)

Leta 1909 je povsem slučajno prišel k filmu in pričel kot pisec scenarijev. Prav tako slučajno se je začel ukvarjati s filmsko režijo in njegovi prvi filmi so nastali pod pokroviteljstvom samega Griffitha, ki je bil na nek način tudi njegov učitelj. Dwan je bil zelo aktiven na področju produkcije in znotraj raznih filmskih združenj. Tako mu je uspevalo, da so pod njegovim režiserskim vodstvom delale takrat najbolj znane filmske zvezde, od sester Gish, Swansonove, Pickfordove in Fairbanksa.

Dwan je posnel okrog dvatisoč filmov (to je prav gotovo absolutni rekord ameriške režije), ki jih odlikuje (predvsem tiste, ki so nastali v njegovem zgodnjem obdobju) izredno obrtniško mojstrstvo in spretno vodenje pripovedi. Njegovi najboljši filmi so tisti, ki so nastali v sodelovanju z igralcem Douglasom Fairbanksom (*Robin Hood*, 1923) ali pa z igralko Glorio Swanson.

Z iznajdbo zvočnega filma je Dwan nadaljeval svoje delo brez kakršnihkoli prekinitev, toda med njegovimi zvočnimi filmi je že opazno pomanjkanje svežine in izvirnosti. Kljub temu pa je njegovim melodramam, komedijam, westernom in vojnim filmom nemogoče odreči visoko obrtniško dodelanost.

Dwan je bil tipični predstavnik B-produkcije oziroma filmov B kategorije, vendar moramo dodati, da je pripadal tistemu ožjemu krogu režiserjev, ki so to "populistično" in velikokrat neupravičeno prezrto proizvodnjo oplemenitili. Filmi kot *Pesek Jwo Jime* (*The Sands of Jwo Jima*, 1945—1950), *Lepotica z gora* (*Mountain Belle*, 1952) in *Kraljica Divjega zahoda* (*Castle Queen of Montane*, 1954) ostajajo redke izjeme in odlični primeri, kako je mogoče delati filme brez "pravljičnih" finančnih sredstev in kako je mogoče doseči dramatičnost s funkcionalno uporabo filmskih izraznih sredstev.

Jean Eustache (1938 — 1981)

V svet filma je vstopil z dokumentarnimi in kratkimi igranimi filmi, potem pa je veliko delal za televizijo. Mednarodno pozornost je vzbudil s filmom *Mama in kurba* (*La mamman e la putain*, 1973), prav tako pa se je kasneje proslavil tudi s filmoma *Moje male zaljubljenke* (*Mes petites amoureuses*, 1975) in *Umazana zgodba* (*Une sale histoire*, 1977).

Jean Eustache je bil osamljen in razmišljujoč avtor, ki se je vztrajno boril zoper akademizem in komercializem. Razvil je povsem osebno poetiko, filmski jezik, s katerim je na fascinanten način pripovedoval "preklete" zgodbe, vezane na vzgibe želje, seksualnost in probleme ženske. Zaradi svojega izredno racionalnega in kontroliranega pripovednega načina Eustache ni bil priljubljen pri najširši filmski publiki niti pri producentih. Vendar vse to niti malo ne zmanjšuje njegovega izjemnega režijskega talenta.

priredil s. f.

Leto 1981 se je sklenilo, za nekatere filmske ustvarjalce in ljubitelje uspešno, za druge manj, predvsem pa nam bo vsem ostalo v spominu po mnogih, premnogih slovesih od ljudi, ki so se predajali filmu, izgorevali zanj. Nekateri med njimi so mu že dali vse, kar so zmogli in botra s koso jih ni nepričakovano obiskala. Kljub temu da nam je žal za njimi, vemo, da jih bomo še in še spremljali na filmskih platnih, zato nam je bolj hudo za onimi, od katerih bi pričakovali nove filmske dosežke.

Od mnogih smo se že poslovili s pisano besedo, ostane nam še, da spregovorimo nekaj o tistih, ki so odhajali v zadnjih mesecih preteklega leta.

William Holden

Imenovali so ga "nice boy", kajti v svojih prvih filmih je bil vedno zlihan in nasmejan, prijazen in predvsem ne preveč vpadljiv v vlogah, ki mu niso napovedovale kakšne bleščeče kariere. Toda iz palete različnih in pestrih likov, ki jih je — po rojstvu William Franklin Beedle jr. — oblikoval vse od 1939 naprej (*Zlati deček*) se je ob srečanju z Billom Wilderjem deset let kasneje razvil ne le v pravega karakternega igralca, marveč se je počasi začel vzpenjati tudi po stopnicah zvezdnitva — tiste vrste, zaradi katerega so se polnile dvorane po eni strani in zaradi katerega so se polnili stolpci v rubrikah filmske kritike. Zablestel je v *Sunset Boulevardu* in bil predlagan za Oskarja, ki ga je prejel tri leta kasneje, se pravi 1953. za vlogo neskrupuloznega častnika v taborišču *Stalag 17*. Videli smo ga tudi v *Včeraj rojeni, Sabrini, Mostu na reki Kwai, Alvarezu Kellyju, Ključu, Svetu Suzy Wong, Casino Royalu* pa še v *Maščevalcih, Divji tolpi* in nazadnje v *Fedoru*. Kot uspešen businessman je lahko sam izbiral vloge, saj ni bil odvisen od filma, zato v zadnjih letih ni pogosto nastopal. Lahko pa bi še mnogo let, saj jih je štel le 63, ko je novembra 1981 omahnil v smrt.

Natalie Wood

Natalie se je rodila kot Natasha Gurdin 1938. leta v družini, ki je bila zapisana odrskim deskam in zato ni presenetljivo, da je tudi njo že kot otroka zaneslo nanje. Komaj pet let je že štela, ko je nastopila v nepomembni vlogici pod svojim pravi imenom v *Srečni deželi*, dve leti potem pa jo je bilo moč videti že v pravi otroški vlogi z novim imenom v filmu *Jutri je za vselej*. Smola ali nesreča te nadarjene, brhke in čedne deklice je bila, da so v njenem odrasčanju, prehajanju iz obdobja v obdobje nastajale vrzeli, v katerih ni bila potrebna, ni bila iskana, predvsem pa ne za vloge, ki bi bile primerne zanje. Kot mladenka se je uveljavila v Rayevem *Uporniku brez razloga* ob strani Jamesa Deana, priljubila se je vsem kot *Marjorie Morningstar*, prav zablestela pa je v *Razkošju v travi, Ciganki, Ljubezni z neznancem*, v filmu *To posestvo je prekleto* in še posebej kot Maria v *Zgodbi z Zahodne strani*. Nazadnje je igrala v *Zadnjih ameriških zakonih*, svojega res zadnjega filma pa ni uspela dokončati, kajti sloke, zdaj vihrave zdaj umirjene večne mladenke z velikimi rjavimi očmi od decembra 1981 ni več.

Robert Montgomery

Bil je igralec in režiser — in še mnogo drugega, ko je 1926. leta prišel k filmu. Bil je uspešen ustvarjalec, čeprav je težko pozabiti leto 1952, ko je dobil odlikovanje za "pogumnega ameriškega državljana v boju proti infiltraciji komunizma na področju filma in radia". O mrtvih vse dobro, zato se raje spomnimo, da je igral v neštetihih filmih ob strani največjih hollywoodskih zvezd od Joan Crawford prek Grete Garbo do Ingrid Bergman, pod vodstvom znanih režiserjev, med njimi Hitchcocka v *Gospo in gospodu Smith*, po vojni pa je začel tudi režirati in prav njegova prva kriminalka *Gospa v jezeru* ga je tudi prva proslavila. Prišli so še filmi *Zajahaj rožnatega konja* in drugi do *Galančnih ur*, nato pa se je počasi poslovil od filma na račun politike. Rodil se je 1904. leta in umrl oktobra lani, njegovo filmsko delo pa nadaljuje hčerka Elizabeth, ki je uspešna na televiziji.

Melvyn Douglas

Natanko osemdeset let je minilo, kar se je rodil kot Melvyn Hesselberg in nato kot mladenič postal interpret v Shakespeareovem repertoarju. Pot ga je vodila na Broadway in kot ljubimca širokega občinstva ga je privedla še k filmu. Leta 1931 je debitiral ob strani Glorie Swanson v filmu *Nocoj ali nikoli*. Kasneje so mu nalepili vzdevek "mojstra vzvišenega sloga" v komedijah, med katerimi je bila tudi *Ninočka*, potem pa je prišel dolg premor, skoraj deset let je trajal, od 1952. do 1961. In pojavil se je povsem nov igralec, resen, odločen, po potrebi tudi surov. Za vlogo v filmu *Hud* je leta 1963. dobil Oskarja. V stranski vlogi smo ga videli še pred nedavnim v Ashbyjevem filmu *Dobrodošli, gospod Chance*, pojavil pa se je tudi v Polanskega *Najemniku*. Od vlog in od nas se je poslovil septembra lani.

Paddy Chayefsky

O scenaristih v ameriških filmih govorimo zdaj vedno pogosteje. Včasih smo jih ob vsem drugem blišču, ki je sijal iz hollywoodskih filmov zanemarjali. A vendar je nekaj imen, ki bi nas morala že dolgo poprej opozoriti, da scenaristova predloga nudi kakovosten končni rezultat. Med temi imeni je tudi Paddy Chayefsky, ki se je najprej ukvarjal z odrskimi deli, glasbenimi komedijami, z ustvarjanjem, do katerega je prišel po naključju, ko je kot ranjenec dolgo ležal v bolnišnici. Potem je postal eden najbolj iskanih scenaristov ameriških televizijskih postaj, za katere je tudi napisal *Marty*, TV igro, iz katere je kasneje nastal film. Že z njim je dobil Oskarja 1955. leta. Podpisal se je tudi pod *Fantovščino, Boginjo, Sredi noči, Amerikanizacijo Emily, Prebarvaj svoj voz* in druge. Njegova posebnost je bila udarno zadiranje v socialno problematiko, analiza tako imenovanega malega človeka in vsem razumljivo in neolepšano podajanje izsekov iz ameriške družbe. Vrzal, ki je nastala z njegovo smrtjo oktobra, ko je štel 58 let, bo gotovo več kot opazna tako pri filmu kot na televiziji.

Lotte Lenya

Še ene starejše velike dame gledaliških, pevskih odrov in filma ni več. Najbolj nam bo ostala v spominu po vlogi v *Beraški operi* iz 1934. leta, za katero je napisal glasbo njen soprog Kurt Weill in sploh so bili Brecht, Kurt in Lotte neločljivi prijatelji in ustvarjalci mnogih odrskih stvaritev in songov, ki so prepotovali svet. Lotte se je rodila kot Karoline Klamauer leta 1900 na Dunaju, kjer je tudi študirala ples in gledališko igro, njena kariera pa se je začela v Nemčiji, kjer je poleg *Beraške opere* blestela tudi v *Vzponu in padcu mesta Mahagonny*. Tudi, ko se je 1933. leta preselila v New York, še bolj natančno v njegov predel Greenwich Village, je s svojim nenavadnim, malce hripavim nizkim glasom ponavljala evropske uspehe, nastopila je v filmih *Rimske počitnice gospe Stone, Iz Rusije z ljubeznijo* in drugih, sredi petdesetih let se je spet srečala z Brechtom v Berlinu ter nastopila na mnogih koncertih in posnela številne plošče v Evropi in Ameriki, umrla pa je lani koncem novembra.

Miša Grčar